

Койнонія на перетині культур: українські євангельські мігранти та євангельські церкви Польщі*

Анотація: У статті розглянуто роль євангельських громад у Польщі у відповідь на виклики, пов'язані з вимушеною міграцією українців після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році. На основі якісних інтерв'ю з українськими та польськими євангельськими лідерами, а також аналізу комунікацій і соціальних практик громад, досліджено, як на перетині культур, мов і церковних традицій формуються нові форми християнської спільноти (койнонії). Особливу увагу приділено стратегіям включення, які застосовують євангельські церкви, культурним і богословським напруженням між українськими та польськими віруючими, а також місіонерському потенціалу новостворених українських громад. Дослідження демонструє, що українські євангельські громади виступають не лише як гуманітарні актори, а й як агенти соціальної інтеграції та свідки практичного екуменізму. Ці спільноти переосмислюють релігійне поле Польщі, пропонуючи модель єдності, вкоріненої у спільній вірі та служінні, а не в інституційних рамках.

Ключові слова: українська міграція, євангельські церкви, койнонія, Польща, релігійне поле, екуменізм знизу, міжкультурна спільнота, вимушене переміщення, практична теологія.

Title: “Koinonia at the Crossroads of Cultures: Ukrainian Evangelical Migrants and Evangelical Churches in Poland”.

Abstract: This article explores the role of evangelical communities in Poland in responding to the challenges of Ukrainian forced migration following Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022. Drawing on qualitative interviews with Ukrainian and Polish evangelical leaders, as well as an analysis

Олександр Доброєр, ліцензований магістр теології, докторант Вищої Школи Миколая Коперника (Польща) стипендіат Центру Діалогу ім. Юліуша Мерошевського (Польща) ORCID: 0000-0001-8639-1521

* Цю статтю підготовлено за підтримки Центру діалогу імені Юліуша Мерошевського. Вона є презентацією частини дослідження, яке автор здійснив у період з листопада 2024 року по квітень 2025 року завдяки стипендії Центру в рамках Програми Vadaaj w Polsce.

of community media and social practices, the study investigates how new forms of Christian fellowship (*koinonia*) emerge at the intersection of cultures, languages, and ecclesial traditions. Particular attention is given to the strategies of inclusion adopted by evangelical churches, the cultural and theological tensions between Ukrainian and Polish believers, and the missionary potential of newly formed Ukrainian congregations. The findings suggest that Ukrainian evangelical communities serve not only as humanitarian actors, but also as agents of social integration and witnesses to a grassroots ecumenism. These communities reconfigure the religious landscape in Poland, offering a model of unity rooted in shared faith and practical service, rather than in institutional frameworks.

Keywords: *ukrainian migration, evangelical churches, koinonia, Poland, religious field, grassroots ecumenism, intercultural community, forced displacement, practical theology.*

* * *

Вступ

Війна Росії проти України, що розпочалась у 2014 році призвела до кількох хвиль української еміграції. Найбільшу групу мігрантів прийняла Польща. І якщо перша хвиля була плавною і розтягнутою в часі, то друга – після 24 лютого 2022 – привела в рух велику кількість людей. В перші місяці війни понад трьох мільйонів українців опинилось на території Республіки Польща. З часом частина з них поїхала далі на Захід, частина повернулась додому. На сьогодні за різними даними на території РП знаходиться близько 1 000 000 мільйона українців¹.

Серед тих, хто прийняв на себе турботу про українських біженців було багато євангельських християн. Велика їх частина походила з польських Церков. Однак чимала група приймаючих були самі українці, що опинились раніше у Польщі і пустили тут коріння.

На сьогоднішній день накопичилась чимала література, яка представляє дослідження української міграції в Польщі останніх років. Проте вивченням релігійності українців у Польщі займається невелика кількість дослідників². Серед цих досліджень майже не існує таких, що вивчали б роль євангельських церков у польському суспільстві в контексті української міграції. І хоча серед українських мігрантів є також члени швидко зростаючих протестантських спільнот, сьогодні майже

¹ Григор'єв, Владіслав. 2024. У ЄС проживають майже 4,2 млн. українців зі статусом тимчасового захисту, – Євростат. УНІАН. 13 листопада 2024. <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-yevropi-yevrostat-nazvav-killist-ukrajinciv-u-yes-12819252.html> (доступ 12 квітня 2025).

² Міхеєва та Сусак 2019; Mikheeva and Susak 2023; Mróz 2023; Śpiewak, Wiedera, Wánošová and Jobczyk 2023; Tutak 2023.

не існує досліджень, які б звертались до цієї теми³. Одним з невеликих виключень є зокрема дослідження краківських соціологів, які вивчали ринок релігійних послуг в Кракові⁴. Серед іншого дослідники звернули увагу на декілька протестантських спільнот цього міста.

Причина такого стану речей полягає мабуть у тому, що на фоні домінуючих у суспільстві громад (в Польщі це Римо-Католицька Церква) чисельність євангельських спільнот майже непомітна (в Польщі вони становлять менш ніж 1% віруючих). (GUS 2022⁵; пор. КМІС 2022⁶).

Частково заповнити цей пробіл має за мету ця стаття. Реалізуючи проєкт по вивченню впливу змін в українському релігійному полі на ситуацію міжконфесійних відносин у Польщі автор не міг обійти своєю увагою євангельські спільноти. І хоча це дослідження не є вичерпним, воно має наблизити розуміння функціонування українських євангелічних спільнот у Польщі. Беручись за реалізацію цієї мети автор ставив перед собою такі завдання: описати характер допомоги українським біженцям зі сторони євангелічних Церков Польщі; підсвітити роль українських євангельських християн у цьому процесі; дати аналіз стратегій включення українських християн в євангельських спільнот у Польщі; підсвітити значення культурної і мовної ідентичності; звернути увагу на відмінності, що існують в житті польських та українських християн. Для вирішення цих завдань автором було проведено чотири напівструктурованих інтерв'ю з польськими та українськими лідерами кількох євангельських спільнот у Варшаві, Кракові та Катовіцах; також було проведено детальний огляд інформації на офіційних веб-сайтах та платформах соціальних мереж Церков і церковних спільнот. Зібрані та проаналізовані дані дозволили оцінити характер змін, що відбулися в релігійному полі Польщі, та описати основні виклики, які постали перед євангельськими Церквами в Польщі внаслідок релігійної міграції.

³ Lubicz-Miszewski, Michał. 2023. «Imigranci z Ukrainy w życiu kościołów i związków wyznaniowych we Wrocławiu.» *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* LVIII (1): 155–180. <http://dx.doi.org/10.12775/SDR.2023.1.08>.

⁴ Trzeszczyńska, P., K. Pędziwiatr, and D. Wiktor-Mach. 2023. «Between needs, goods and services: Ukrainian immigrants on the Polish religious market.» *Social Compass*.

⁵ Główny Urząd Statystyczny. 2022. *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021*. Warszawa. (=GUS 2022).

⁶ Київський міжнародний інститут соціології. 2022. Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року. https://www.kiis.com.ua/?lan_g=ukr&cat=reports&id=1129&page=1 (=КМІС 2022).

МЕРЕЖЕВА ДОПОМОГА

Від початку повномасштабного вторгнення євангельські спільноти Польщі були залучені до допомоги біженцям. Зі 110 зборів, які належать до Ради Церков Християн Баптистів Польської Республіки, 85 були обладнані під пункти прийняття біженців. У Хелмі працював потужний склад, де збиралась та відправлялась в Україну благодійна допомога. Згадуючи ці часи Марек Глодек, голова Ради Церков Християн Баптистів, каже, що на деякий час прийшлося відкласти навіть справи керування Церквою, та оселитись в офісі і жити лише цією допомогою. Проте це був неоціненний досвід, який продемонстрував силу спільноти:

Ми отримали дуже швидкий урок з реагування на надзвичайні ситуації, з логістики, з турботи про безпеку. Тож ця подія дала змогу побачити, який потенціал ми маємо в лавах християнської церкви-баптистів: юристів, медиків, вчителів, психологів⁷.

В подібний спосіб діяли і п'ятидесятницькі збори. Церква «Слово віри» доволі швидко розгорну мережу для прийняти біженців⁸. Завдання були розподілені: хто їде на кордон, хто забезпечує їжу та засоби гігієни, хто розташовує людей. Завдяки розгалуженій мережі церков та визначеним ролям Церква могла швидко допомагати своїм землякам-біженцям. В цьому саме вбачає Церкву як Тіло Христове один з лідерів Церкви: це організм, де руки, ноги, все функціонує разом. «І особисто я, коли дивився на все, що відбувається, я був в захваті. В захваті Богом»⁹. На початку повномасштабного вторгнення до центральної Церкви у Варшаві приходило близько 700 людей. Сьогодні на недільні богослужіння на Wyborna, 20 приходять близько 400 людей.

Яскравою ілюстрацією того як мережі євангельських спільнот працювали в той час понад кордони є історія 16-річної вихованки інтернату з Миколаївської області. Тікаючи від російських окупантів, вона задзвонила до пастора Олега Шайкевича, якого знала раніше, і який

⁷ Інтерв'ю з пастором Марек Глодеком (голова Ради Церков Християн Баптистів Республіки Польща, Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Глодек 2025).

⁸ За словами Радченко, за 11 днів до вторгнення пастор Олександр Дем'яненко мав одкровення, що розпочнеться війна. Церква почала готуватись до допомоги біженцям.

⁹ Інтерв'ю з Вадимом Радченком (лідер Церкви «Слово Віри», Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Радченко 2025).

на той момент перебував у Польщі. Вона опинилась на території, яку мали зайняти російські війська і благала про допомогу. Шайкевич передзвонив до одного з братів, який забрав дівчину машиною з дороги і довів до Миколаєва. Інші люди передавали її з рук в руки, аж поки вона не опинилась у Кракові. «Від того, як я подзвонив до того, як я її зустрів ... 14 Церков приймало участь. Це церква Ісуса Христа. Дуже багато різних Церков. І саме тому ми були дуже сильні в евакуації. Тому що у нас є офіс в кожному місті, в кожному селі. Повсюди у нас є брати, повсюди у нас є транспорт. Я цих людей не знаю, особисто, можливо. Але вони є. Тому що ми – Церква»¹⁰.

СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ

На сьогодні існує декілька стратегій залучення українських мігрантів в євангельські Церкви у Польщі.

Перша стратегія – це приєднання до вже існуючих польських Церков. Такої стратегії, наприклад, притримується п'ятидесятницька Церква «Бетанія», яка вже багато років існує в Катовіцах. Богослужіння тут звершується польською. Проте для українських вірян є можливість перекладу українською. Як її інваріант – це стратегія заснування української спільноти поруч із існуючою там Церквою. Як, наприклад, в Ольштині, де поруч з існуючою Церквою «Твоя Пристань» в 2022 повстала українська спільнота «Божа любов». Інші громади, як то Церква «Нова Надія» (New Hope) в Катовіцах, мають служіння українською та російською, та провадять свої соціальні мережі українською та російською¹¹.

Друга стратегія – це приєднання до Церков, що були засновані українцями під час першої хвилі воєнної міграції, починаючи з 2014 р. Історія Церкви «Слово Віри» – це приклад такої стратегії розвитку п'ятидесятництва у Польщі за участі українських мігрантів. Церква повстала близько 10 років тому спочатку у Варшаві. Саме тоді пастор Олександр Дем'яненко з Заходу України почав приїздити до Польщі на прохання українських заробітчани-п'ятидесятників. Згодом він переїхав до Польщі, де заснував Церкву «Слово Віри». Сьогодні в країні існує близько двох десятків українських п'ятидесятницьких Церков «Слово

¹⁰ Інтерв'ю з пастором Олегом Шайкевичем (засновник Церкви «Світло Євангелія», Краків), проведене автором у березні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Шайкевич 2025).

¹¹ TVP3 Olsztyn. Duchowe potrzeby Ukraińców. Powstało nowe zgromadzenie wiernych. Dostęp: <https://olsztyn.tvp.pl/64112287/duchowe-potrzeby-ukraincow-powstalo-nowe-zgromadzenie-wiernych>

Віри», більшість з яких заснував пастор Дем'яненко. Значна частина членів Церков складалась з українців, проте вона відкрита до білорусів (в Познані пастор Церкви та 70% її членів – білоруси). Є також росіяни і декілька поляків (Радченко 2025).

Бажання мати свого пастора було зумовлено суто практичними питаннями. По-перше, з душпастирських причин легше звертатись до особи, що говорить знайомою мовою. По-друге, як зазначає Вадим Радченко, є певний психологічний момент: людям простіше відкритись тому, хто їм більше культурно близький. «Мені простіше підійти до українця і поспілкуватися з ним по душам. Все ж таки, це рідня» (Радченко 2025).

Третій тип стратегії – збори, засновані після повномасштабного вторгнення в Україну. Прикладом таких зборів є Церква «Світло Євангелія» у Кракові. Своім виникненням вона завдячує баптистському пастору Церкви «Скинія» з міста Одеси Олегу Шайкевичу. Хоче закладання Церкви не було його безпосередньою метою. На момент початку повномасштабного вторгнення Шайкевич вертався додому з Америки і знаходився на летовищі у Німеччині. Але тут його застав дзвінок з Міністерства соціальної політики. Вдома, в Одесі він багато років працював з дітьми-сиротами, тому у Міністерстві його знали і попросили організувати по польській стороні прийом дітей-сиріт. Отримавши дозвіл від своєї Церкви, він почав працювати на кордоні з Україною, у Хелмі.

Містом-хабом було обрано Краків. Це місто було зручно з точки зору логістики. Тут також було декілька партнерських Церков, які допомагали в перші дні евакуації. Потім ця допомога розширилась. «У мене була думка, що треба евакуювати людей, і Краків таке велике місце, де багато хто є, багато соціальних організацій. До мене дзвонили у той час по 10-12 організацій у день. І я обирав з ким працювати», – говорить Шайкевич (Шайкевич 2025).

Також поруч з Олегом працювало декілька українських родин, які допомагали йому. Вони почали збиратись на молитву та Вечерю Господню в приватній квартирі. Згодом до них приєдналось ще декілька родин. Потім пастор Шайкевич організував жіночу конференцію, яка залучила багато біженців. Невдози вже 60 людей збирались у кімнаті в кам'яниці «Під грушкою», яка знаходилась на краківському Ринку. А вже в червні 2022 цього приміщення було мало і спільнота найняла приміщення на 250 людей в Будинку офіцерів. А восени там рукопоклали пастора для Церкви, який приїхав у Краків з Костянтинівки Донецької області. І вже наступний день після рукопокладення Шайкевич повернувся до Одеси.

До початку повномасштабного вторгнення Олег Шайкевич не знав польські Церкви. Проте дуже швидко познайомився і вони допомагали (наприклад, пастор Мацей Вілкош, засновник Товариства «Голос переслідуваних», або Перший збір християн баптистів у Кракові). На веб-сторінці цієї Церкви на суб-домені міститься посилання на Церкву «Світло Євангелія»¹².

НЕРЕЛІГІЙНІ ПОСЛУГИ

Окрім духовної опіки деякі євангельські Церкви надають широкий спектр нерелігійних послуг. Це відрізняє їх, зокрема, від римо-католицьких громад, які переважно надавали базову гуманітарну допомогу. Більшість євангельських Церков обмежується наданням мовного обслуговування, хоча є і інші приклади¹³.

Зокрема це програма «Нове коріння», що її реалізує Рада Церков Християн Баптистів через Баптистську благодійну акцію. Програма допомагає біженцям адаптуватись у Польщі. У співпраці помісних Церков і громадських організацій створюються інтеграційні проєкти, такі як викладання польської мови, напівшколи для дітей, навчання основам права чи соціального забезпечення, основам польського оподаткування.

Крім того Церквою «Слово Віри» було зорганізовано мережу так званих Life-Центрів. Тут надається гуманітарна допомога, консультування є зустрічі з пасторами, мовні курси польської та англійської. Проводяться групи з арт-терапії, є дитячий клуб. Відбувається праця з дітьми, підлітками, жінками. Через ці центри у Варшаві, Любліні та Лодзі пройшло близько 100 000 людей¹⁴.

Красномовно, що такі центри повстають при українських Церквах, де пастори мають більше розуміння проблем українських мігрантів. Бо на тлі вирішення саме побутових проблем неодноразово виникали непорозуміння між українськими та польськими баптистами. Як говорить голова Баптистської благодійної акції Йонаш Скшипковський однією з головних проблем з самого початку було очікування з боку тих, хто щойно приїхав з України, що в помісній церкві в Польщі вони отримають допомогу, яка дозволить їм стати незалежними: тобто

¹² «Світло Євангелія», Баптистська церква, Краків. <https://baptysci-krakow.pl/ua/>

¹³ Trzeszczyńska 160-161.

¹⁴ Від приймання переселенців у LIFE-центрі до купівлі Starlink – чим живе церква «Слово Віри» у Польщі. <https://www.chve.org.ua/slovo-viry-varshava-2022/> (=LIFE-центр 2022).

отримають квартиру, отримають роботу. «Це пов'язано, на мою думку, з тим, що в Україні існує такий рівень турботи, піклування про іншу людину в церкві. Якщо хтось просить про допомогу .. то той, до кого це прохання звернене, зобов'язаний цю допомогу дати... В Україні, з мого досвіду, люди готові відкласти плани, самі жити в дискомфорті... Але цей рівень готовності нести якісь витрати, щоб комусь допомогти, набагато вищий, ніж у Польщі»¹⁵.

Польські віруючі багато допомагали українським баптистам, проте не могли запропонувати того, відносно чого були завищені очікування у українських співбратів.

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОСТІ ТА ТОЧКИ НАПРУТИ

Говорячи про відмінності у структурі, звичаях та богослужбних практиках між українськими та польськими баптистами належить згадати декілька. В польських Церквах дуже розвинутий конгрегаціонізм: рішення приймаються радою збору або загальними зборами (конференцією). В українській традиції, як її бачать польські баптисти, існує ієрархічна структура. Часто пастор – та особа, яка все вирішує сама. Є дуже ясно окреслені ролі дияконів. Така структура організації в церкві зазвичай більш чітка. До сьогодні в українських баптистських громадах у Польщі це керівництво зосереджене на одній-двох особах. Тоді як у польських спільнотах справами збору керує церковна рада, яка обирається з числа членів. Це є викликом, оскільки українці в польських церквах мають очікування, що пастор все знає, що він приймає рішення майже на місці. Тоді як це в польській традиції прийняття рішень відбувається саме на церковній раді.

В польських баптистських та п'ятидесятницьких зборах під час Вечері Господньої як правило вживається вино. Але вживання вина польськими парафіянами дуже часто викликає осуд з боку українських парафіян, навіть часами лунають звинувачення в тому, що вони невірні. То само стосується й п'ятидесятницьких спільнот: в польських п'ятидесятницьких спільнотах допускається вживання вина під час Вечері Господньої. Серед українських п'ятидесятників є сурова заборона алкоголю, якої вони притримуються в українських спільнотах в Польщі.

Різнять баптистів двох народів і певні правила, які існують всередині. Наприклад, в польській традиції чи то під час богослужінь, чи

¹⁵ Інтерв'ю з Йонашем Скшипковським (керівник Баптистської благодійної організації, Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Скшипковський 2025).

то після – під час знайомства – чоловіки подають на привітання руку жінкам. За свідощтом співрозмовників, українські чоловіки не подають руки жінкам, взагалі не вітаються з жінками, інколи навіть не звертають на них уваги. Тому польські жінки в польських церквах не відчують себе дискримінованими чи залишеними поза увагою. З іншого боку, українські жінки в Польщі часто помилково «зчитують» увагу чоловіка-поляка, який вітається з нею, потискаючи їй руку першим, як залицяння.

В українських зборах існує традиція покривання голови заміжніми жінками. В польських зборах ця дискусія пройшла вже понад 20 років тому і сьогодні це питання вирішується індивідуально, хоча практикується не часто. Також практика преклоніння під час молитов стосується в українських та деяких польських консервативних зборах, проте переважно майже не зустрічається у поляків. Разом з тим є дуже сучасні українські збори, як це відзначають самі польські баптисти. У якості прикладу можна назвати Біблійну Церкву пастора Міхала Балуги у Варшаві, яка демонструє дуже високе пристосування до місцевої культури: музикою, формою богослужінь вони майже не відрізняються від сучасних польських Церков.

В баптистських зборах в Україні є традиція, коли під час богослужіння та чи інша сім'я бажає послужити братам і сестрам віршем або співом. Не завжди це буває професійне але приємне те, що хтось робить свій внесок в життя Церкви. В таких Церквах ставиться наголос на залучення, у той час як в польських Церквах підкреслюється важливість професіоналізму: якщо хтось щось презентує, він має робити це добре.

Щодо інших відмінностей (покривати голову чи ні) існує толерантність. «Враховуючи те, що в нас в церкві люди з різних регіонів України, люди з різних країн, люди з різних конфесій, ми не ставимо заборону, покривати голову, штани, юбку. Ми не ставимо чітких рамок. Ми намагаємося тримати баланс і наша позиція така, що якщо ти покриваєш голову, не осуджуй ту, хто не покриває. Якщо ти голову не покриваєш, не осуджуй інших. Якщо осуджуєш, покайся і живи далі», – говорить один з лідерів Церкви «Слово Віри» Вадим Радченко.

МОВА І ІДЕНТИЧНІСТЬ

Це різноманіття впливає на те, що часами виникають спори, пов'язані із тим, якою мовою розмовляти на богослужіннях – російською чи українською. Як приклад, можна навести одну з варшавських Церков,

яка раніше називала себе російськомовною у Варшаві, але минулого року змінила назву на українську. Часами буває так, що частина богослужіння відбувається російською мовою, частина – українською, одна пісня російською, одна – українською. Тут йде справа про врахування інтересів тих, хто на щодень розмовляють або українською, або російською. Доволі часто спільноти знаходять порозуміння і намагаються включити обидві групи у свої послуги. Варто зазначити, що російськомовними є не тільки росіяни чи російськомовні українці. Це також вихідці з Білорусі чи Молдови.

Треба зазначити, що питання мови – і це відрізняє, між іншим, п'ятидесятників від православних ПЦУ чи греко-католиків – не є першорядним і настільки ж принциповим. Лідери таких Церков намагаються уникати радикалізму в питаннях мови, євангелічна ідентичність має вирішальне значення в порівнянні з етнічною: «Ми розуміємо, що проблема не в російській мові, проблема в ідеології. І проблема в тому, що росіянам, як і Росії, теж потрібен Христос. Якщо ми будемо ділитися в питаннях мови, то до чого ми дійдемо?» (Радченко 2025).

МІСІОНЕРСЬКИЙ ВИМІР

Українські євангельські християни мають міцний місіонерський потенціал. В містах, де вони опиняються, відбувається насадження церков через закладення домашніх груп. Не рідкість змішаний склад таких груп: тут можна разом зустріти п'ятидесятників, баптистів та харизматів. Так, наприклад, «Слово віри» ідентифікувало п'ять міст в Варшавській агломерації, де живе багато українців: Отвоцьк, Прушків, Зомбкі, Легіоново та П'ясечне. В планах скоріше відкриття в цих містах нових Церков на фундаменті цих домашніх груп. Проповідники Церкви також проповідують на площах міст, в тому у варшавському Старому місті. Проповідь відбувається українською і польською мовами. Зокрема, до церкви долучають і поляки, хоча це не є загальною тенденцією.

Церков заснувала також місію «Маранафа», відкрила організацію з цією назвою, працює у Польщі та інших європейських країнах, між іншим у Німеччині та Скандинавії. Поляки бачать, що українців багато, зростають церкви, йде певний рух, і Бог щось робить через український народ у Польщі. Формально Церква «Слово Віри» входить до Церкви п'ятидесятників у Польщі. Проте вже є думки про реєстрацію власної конгрегації.

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ

Що відразу кидалось в очі українським євангельським християнам в Польщі, так це тотальна домінація Католицької Церкви. Для християн, які приїхали з України, де існує релігійний плюралізм це незвичайний контекст. З іншої сторони прибуття людей з України, більшість з яких була або православні, або такі, що не зустрічались перед тим із релігією вимагало як від домінуючої Католицької Церкви так і від євангельських служителів та волонтерів навчитися орієнтуватися в нових реаліях. Будь який прозелітизм було виключено.

Серед ініціатив Католицької Церкви варто згадати тут документ «Pro memoria про релігійні послуги, які надаються вірним Церков та церковних спільнот, що не перебувають у повному сопричасті з Католицькою Церквою», підготовлений Радою з єкуменізму спільно з Юридичною Радою Конференції Єпископату Польщі вже в березні 2022 (Pro memoria)¹⁶. Документ по суті повторював головні принципи відношення Католицької Церкви до християн-некатоликів¹⁷. Він не містить жодних догматичних формулювань. Скоріше він має характер довідника для католицького духовенства. Але саме в цьому практичному вимірі і є його головна цінність. Для багатьох польських християн, навіть священників донедавна єкуменізм був чимсь дуже теоретичним. Натомість з напливом великої кількості біженців з України (православних, протестантів) ці норми набули практичного виміру і були адаптовані до контексту війни¹⁸.

Документ мав виразне душпастирське спрямування. Його головний принцип – не залишати без джерела благодаті усіх християн в важкі часи їхнього життя. Проте автори документу однозначно стверджують, що Католицька Церква має надавати допомогу вірним інших

¹⁶ PRO MEMORIA dotyczące usług religijnych udzielanych wiernym z Kościołów i Wspólnot kościelnych niemających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim”, Konferencja Episkopatu Polski, dostęp 10.03.2022, <https://episkopat.pl/pro-memoria-dotyczyce-poslug-religijnych-udzielanych-wiernym-z-kosciolow-i-wspolnot-koscielnych-niemajacych-pelnej-wspolnoty-z-kosciolem-katolickim/>. (=Pro memoria).

¹⁷ Pawłowski, Sławomir. 2022. «Posługi religijne udzielane ochrzczonym niekatolikom. Komentarz do Pro memoria Rady Prawnej i Rady ds. Ekumenizmu Konferencji Episkopatu Polski z 8 marca 2022.» *Roczniki Teologiczne* 69 (7): 159-175.

¹⁸ «Війна в Україні зробила питання єкуменізму актуальним, закликаючи до співпраці між Церквами», – таку думку висловив у інтерв'ю для Католицької Інформаційної Агенції єпископ Кшиштоф Ніткевич, колишній голова Ради з єкуменізму Конференції Єпископату Польщі. Див: Bieliński 2022.

Церков, «поважаючи їхню конфесійну ідентичність та церковну приналежність».

Як йдеться у документі, «уділення Таїнства або інших релігійних послуг охрещеним некатолікам не призводить до зміни їхнього віросповідання, і така ситуація не повинна використовуватися для дій, які б мали ознаки прозелітизму»¹⁹.

Документ *Pro memoria* передбачає певні умови, за яких католицькі служителі можуть уділити таїнств членам протестантських спільнот. До таких умов належать віра у відпущення гріхів у сповіді, реальна присутність Христа в Євхаристії, спеціальна благодать яка передається хворому у таїнстві елеопомазання. Автори документу продемонстрували відкритість до практичного екуменізму.

З цією ж проблемою зіткнулись і євангельські Церкви Польщі. Розуміючи, що під їх опікою опинились люди з різних середовищ, польські баптисти не вимагали від них переоцінки свого життя до того, щоб, наприклад, стати баптистами:

Цього ми не робили і не пропонували нашим координаторам або громадам, з якими працювали. Скоріше, ці люди ходили на якісь богослужіння, якщо були православні церкви, і це їх не турбувало. Ми не чинили такого тиску, і я думаю, що це і є екуменізм на практиці. [...] Це об'єднало нас як християн, які йдуть допомагати не тільки матеріально, але й духовно. І в той же час це показало з точки зору християнського богослов'я картину цього Царства Божого як народу Божого з різних народів, культур і мов. (Глодек 2025).

Польські євангельські Церкви представлені в Польській Екуменічній Раді. Ця Рада отримала свій Статут у 1958 році, хоча її історія сягає 40 років ХХ сторіччя. Вона є міжцерковною організацією, яка бере активну участь у релігійному діалозі в Польщі та об'єднує сім найбільших некатоліцьких церков Польщі: Євангельсько-Аугсбурзьку, Євангельсько-Реформатську, Євангелічну Методистську Церкви, Церкву Християн Баптистів, Польсько-католицьку Церкву, Старокатолицьку Церкву Маріавітів та Польську Автокефальну Православну Церкву²⁰.

В перший місяць повномасштабного вторгнення ПЕР видала дві спеціальні заяви. В них вона виражала солідарність з народом України та засуджувала військову агресію проти України і вислови Патріарха

¹⁹ *Pro memoria*, 3.

²⁰ Pawlik, Zdzisław. 1996. «Polska Rada Ekumeniczna». In editor by W. Hryniewicz, J. S. Gajek, S. J. Koza. *Ku chrześcijaństwu jutra: Wprowadzenie do ekumenizmu*. Lublin: 392–397.

Кирила, які виправдовували цю війну²¹. Ці тези були підтримані під час спільної наради Комісії до справ діалогу Конференції Єпископату Польщі та Польської Єкуменічної Ради 15 березня 2022. Церкви, які входять до ПЕР, доволі швидко розгорнули допомогу Україні та українським біженцям у Польщі²².

За словами польського пресвітера Марека Глодека, який належить до Президії Польської Єкуменічної Ради, інституціональний єкуменізм сьогодні не відіграє великої ролі. При цьому він бачить сенс в єкуменізмі на рівні громад, де успіх єкуменічних ініціатив залежить від особистості місцевих лідерів і їх оточення. Такій погляд зрозумілий з двох причин.

По-перше, на релігійній мапі Польщі домінує Римо-Католицька Церква. Стереотип «поляк-католик» якби залишає за дужками цього процесу інші Церкви, або перетворює їх на «другорядні». З другої сторони, саме розуміння природи Церкви як конгрегації помісних Церков (тобто зборів, громад) вказує більше на вагу місцевих громад ніж усієї конгрегації. Такий єкуменізм пастор називає більш особистим. Він більше спирається на особисту віру у Христа, ніж той, що має інституційний вимір. Польській духовник вважає, що саме такий єкуменізм має шанси у майбутньому на противагу від інституційного, який, на його думку, певним чином політизований.

На сьогодні більшість українських євангельських спільнот не має жодних відносин з Католицькою Церквою та не входить до будь-яких єкуменічних структур. Однак в міжцерковному вимірі вони намагаються підтримувати відносини між собою. Пастори відвідують одне одного, збираються на пастирські зустрічі, проповідують одне у одного. У ставленні до співпраці з іншими Церквами є також ще одна різниця. В Польщі спільноти малі і щоб щось zorganizувати їм часто доводиться об'єднуватись з іншими деномінаціями. Натомість українські євангельські спільноти, які як правило чисельні в Україні, звикли спиратися на власні ресурси Церкви. Цей досвід певної самодостатності вони переносять у Польщу.

Можна сказати, що койнонія протестантських громад з українськими мігрантами в Польщі є прикладом практичного єкуменізму “знизу”, в якому різні християнські традиції зустрічаються в спільному досвіді віри, служіння і братства, попри конфесійні межі.

²¹ Polska Rada Ekumeniczna solidarna z Ukrainą <https://ekumenia.pl/aktualnosc/polska-rada-ekumeniczna-solidarna-z-ukraina/> PRE ponownie podkreśla solidarność z Ukrainą <https://ekumenia.pl/aktualnosc/pre-ponownie-podkreśla-solidarnosc-z-ukraina/>

²² Kościoły pomagają uchodźcom z Ukrainy <https://ekumenia.pl/goscinny-kosciol/aktualnosc/koscioly-pomagaja-uchodzcom-z-ukrainy/>

ВДИВЛЯЮЧИСЬ У МАЙБУТНЄ

Вже сьогодні, коли пройшло майже три з половиною роки після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, можна побачити, що є частина віруючих, які бачать своє майбутнє в Польщі. Багато хто знайшов роботу, діти пішли до школи, вступили в університети. Повсталі спільноти українських мігрантів набирають ознак стабілізації.

В цій ситуації дедалі більше лідерів усвідомлюють потребу глибокої інтеграції в культурне та мовне середовище країни проживання. Респонденти згадували історію шведської та нідерландської еміграції в Америці. Там де церкви намагались за будь яку ціну зберегти мову, вони з роками втрачали людей. Щоб не повторити цій досвід, збори мають пристосовуватись до суспільно-культурного контексту, в якому вони функціонують. І якщо дорослі мають складнощі із переходом на польську мову, то це вже не становить проблеми для молодих вірян. Тож, можна припустити, що з часом такі спільноти переходитимуть на польську мову.

Однією з форм інтеграції є орієнтація в релігійному полі Польщі. Нажаль, ще значна частина українських євангельських християн навіть не знає о існуванні і формах праці Польської єкуменічної ради та можливостей, які надає Християнська Теологічна Академія чи секція єкуменізму Люблинського Католицького Університету. Українські віруючі мають не лише оберігати свою ідентичність, а й відкриватися до співпраці з іншими християнськими конфесіями. У сучасному світі виклики для християн виходять далеко за межі міжконфесійних суперечок. Найбільшими загрозами стають секуляризація суспільства та зростання впливу нехристиянських ідеологій і релігій.

Живучи в країні Європейського Союзу, якою є Польща, українські протестанти мають також осмислити своє ставлення до питань, що випливають із особливостей європейського права: свободи віросповідання, ставлення держави до релігії, публічної присутності церкви, а також етичних і соціальних викликів. Для життєздатності спільнот у майбутньому потрібно не лише дбати про віру і традицію, а й активно будувати відкриту, відповідальну і суспільно вкорінену церкву.

ВИСНОВКИ

Досвід війни і міграції засвідчив здатність євангельських християн формувати койнонію на перетині зустрічі культур і традицій. Євангельські спільноти стали осередками гуманітарної допомоги, містами інтеграції біженців в польське суспільство та живим свідчення церковної

єдності, яка заснована на молитві, відповідальності та спільному служінні. Через розгалужені мережі різного типу ініціатив – гуманітарних, освітніх, духовних, вони продемонстрували як Церква здатна швидко та ефективно реагувати на виклики часу.

Стратегії залучення мігрантів у життя церковних спільнот показали різні форми взаємодії між польськими та українськими вірянами. В процесі цієї взаємодії народжуються нові форми церковного життя, в яких культурна та етнічна ідентичність не заперечується. При цьому для спільнот, що існують довший час та переважно складаються з вихідців з різних країн є характерною спроба надати послуги (в тому і мовні) різним категоріям віруючих. Спільноти, що мають виразно українські коріння переважно тяжіють до міцної української ідентичності. Проте для всіх фундаментом власної ідентичності є передусім євангельська ідентичність.

Розбіжності у стилях лідерства, церковного устрою, літургійних практик, які існують між українськими та польськими християнами, згодом можуть стати предметом спільної богословської рефлексії. Сьогодні вони є простором для діалогу та взаємної покорности. Варто зазначити місіонерський динамізм українських євангельських християн у еміграції. Він може згодом привести до деякого зростання євангельських спільнот особливо на фоні відходу від Католицької Церкви певної частини польського суспільства, переважно молоді.

Сучасний досвід койнонії, що формується в євангельських середовищах на території Польщі демонструє практичний екуменізм. Він не потребує інституційних рамок, а живиться вірою, служінням і братньою взаємністю. Така койнонія стає відповіддю на кризу не лише гуманітарну чи геополітичну, але й на кризу церковної ізоляції та взаємної байдужості.

БІБЛІОГРАФІЯ

Григор'єв, Владіслав. 2024. У ЄС проживають майже 4,2 млн. українців зі статусом тимчасового захисту, – Євростат. УНІАН. 13 листопада 2024. Доступ 12 квітня 2025 <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhen-ci-v-yevropi-yevrostat-nazvav-kilkist-ukrajinciv-u-yes-12819252.html>

Від приймання переселенців у LIFE-центрі до купівлі Starlink – чим живе церква «Слово Віри» у Польщі. <https://www.chve.org.ua/slovo-viry-varshava-2022/> (=LIFE-центр 2022)

Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результат телефонного опитування, проведеного 6-20 липня 2022 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=1>. (=Динаміка 2022)

- Інтерв'ю з Вадимом Радченком (лідер Церкви «Слово Віри», Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Радченко 2025).
- Інтерв'ю з Йонашем Скшипковським (керівник Баптистської благодійної організації, Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Скшипковський 2025).
- Інтерв'ю з пастором Марекком Глодеком (голова Ради Церков Християн Баптистів Республіки Польща, Варшава), проведене автором у квітні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Глодек 2025).
- Інтерв'ю з пастором Олегом Шайкевичем (засновник Церкви «Світло Євангелія», Краків), проведене автором у березні 2025 року. Неопубліковане джерело. (=Шайкевич 2025).
- Київський міжнародний інститут соціології. 2022. Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=1> (=КМІС 2022).
- Міхеєва, Ольга та Сусак, Віктор (ред.) 2019. *Виклики сучасної міграції: українська спільнота в Польщі. Аналітичний звіт*. Львів: Український католицький університет, КолірПро.
- Bieliński, Piotr. 2023. «Wojna w Ukrainie sprawiła, że kwestia ekumenizmu stała się paląca.» *Więź*, January 17, 2023. <https://wiesz.pl/2023/01/17/wojna-w-ukrainie-sprawila-ze-kwestia-ekumenizmu-jest-palaca/>.
- Główny Urząd Statystyczny. 2022. *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021*. Warszawa. (=GUS 2022)
- Liszkowska, Dominika. 2023. «Procesy sekurytyzacji i desekurytyzacji migracji w Polsce w kontekście migracji z Ukrainy po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej (2022).» *Sprawy międzynarodowe* 75 (2): 89–112.
- Lubicz-Miszewski, Michał. 2023. «Imigranci z Ukrainy w życiu kościołów i związków wyznaniowych we Wrocławiu.» *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* LVIII (1): 155–180. <http://dx.doi.org/10.12775/SDR.2023.1.08>.
- Mikheeva, Olha and Susak, Viktor. 2023. «Zmieniająca się rzeczywistość migrantów ukraińskich w Polsce (1991-2001).» *Politeja* Nr 2(83): 189–207. <https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.83.09>.
- Mróz, Frantyszek. 2023. «Geographies of Care: The Catholic Church in Poland's Assistance to Refugees from Ukraine During Russia's Invasion of Ukraine.» *Journal of Religion and Health* 62:444–464 <https://doi.org/10.1007/s10943-022-01729-9>
- Pawlik, Zdisław. 1996. «Polska Rada Ekumeniczna». In editor by W. Hryniewicz, J. S. Gajek, S. J. Koza. *Ku chrześcijaństwu jutra: Wprowadzenie do ekumenizmu*. Lublin: 392–397.
- Pawłowski, Sławomir. 2022. «Posługi religijne udzielane ochrzczonym niekatolikom. Komentarz do *Pro memoria* Rady Prawnej i Rady ds. Ekumenizmu Konferencji Episkopatu Polski z 8 marca 2022.» *Roczniki Teologiczne* 69 (7): 159-175.

PRO MEMORIA dotyczące posług religijnych udzielanych wiernym z Kościołów i Wspólnot kościelnych niemających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim”, Konferencja Episkopatu Polski, dostęp 10.03.2022, <https://episkopat.pl/pro-memoria-dotyczace-poslug-religijnych-udzielanych-wiernym-z-kosciolow-i-wspolnot-koscielnych-niemajacych-pelnej-wspolnoty-z-kosciolem-katolickim/> (=Pro memoria).

Śpiewak, R., Widera W., Jánošová D., and Jobczyk T. 2023. «The Roman Catholic Parish in the Face of the Ukrainian Refugee Crisis: A Case Study of St. Joseph Parish in Chorzów, Poland and Holy Spirit Parish in Kátlovce, Slovakia.» *Religions* 14 (8): 1048. <https://doi.org/10.3390/rel14081048>.

Trzeszczyńska, P., K. Pędziwiatr, and D. Wiktor-Mach. 2023. «Between needs, goods and services: Ukrainian immigrants on the Polish religious market.» *Social Compass*.

Tutak, M. J. 2023. «Religijność społeczeństwa ukraińskiego w perspektywie wyzwań dla Kościoła w Polsce.» *Teologia i Moralność* 18 (1 [33]): 185–211. <https://doi.org/10.14746/TIM.2023.33.1.12>.

TVP3 Olsztyn. *Duchowe potrzeby Ukraińców. Powstało nowe zgromadzenie wiernych*. Dostęp: <https://olsztyn.tvp.pl/64112287/duchowe-potrzeby-ukraincow-powstalo-nowe-zgromadzenie-wiernych>